

PROFESOR MARIA JĘDRZEJEWSKA (1926–2018)

Maria Aniela Jędrzejewska (z domu Dziadkiewicz) urodziła się 4 października 1926 r. w Płocku z małżeństwa Leona i Anieli (z domu Cieczott). Po ukończeniu w 1945 r. Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Małachowskiego w Płocku rozpoczęła studia na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, które ukończyła w 1951 r., uzyskując stopień magistra prawa.

Od października 1951 r. do lutego 1952 r. pracowała jako radca prawny w Centralnym Zarządzie Weterynarii, a od 1952 r. do września 1954 r. – w Urzędzie Zastępstwa Prawnego, gdzie w 1953 r. zdała egzamin referendarski.

Od ukończenia studiów do końca swojej aktywności zawodowej była związana z Katedrą Postępowania Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji UW. Początkowo jako uczestniczka seminarium doktorskiego prowadzonego przez profesora Jerzego Jodłowskiego, a później jako pracownik dydaktyczny i naukowy. Pracę rozpoczęła jako asystentka w Katedrze Postępowania Cywilnego we wrześniu 1954 r., przechodząc następnie od 1 października 1960 r. na stanowisko starszego asystenta. W tym okresie zrezygnowała z pracy zawodowej poza uczelnią, poświęcając się wyłącznie działalności akademickiej.

Stopień naukowy doktora nauk prawnych Maria Jędrzejewska otrzymała w 1965 r. na podstawie rozprawy pt. „Wpływ czynności procesowych na przebieg biegu terminu przedawnienia i terminu prekluzyjnego”. W związku z tym od 1 października 1965 r. została powołana na stanowisko adiunkta.

Na podstawie rozprawy pt. „Współuczestnictwo procesowe. Istota – zakres – rodzaje” uzyskała w 1975 r. stopień doktora habilitowanego nauk prawnych w zakresie prawa procesowego cywilnego. Recenzje wydawnicze rozprawy przygotowali profesorowie Zbigniew Resich i Jan Krajewski. W przewodzie habilitacyjnym recenzentami byli zaś profesorowie Włodzimierz Berutowicz, Zbigniew Resich oraz Jerzy Jodłowski.

Od 1 listopada 1976 r. została powołana na stanowisko docenta, a od 1 października 1990 r. na stanowisko profesora nadzwyczajnego na Uniwersytecie Warszawskim.

W latach 90. Pani Profesor Jędrzejewska była zatrudniona także jako profesor nadzwyczajny na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

W 1991 r. Centralna Komisja ds. Tytułów Naukowych i Stopni Naukowych, pomimo bardzo pochlebnych trzech recenzji profesorów Władysława Siedleckiego, Mieczysława Tyczki oraz Jerzego Rajskiego, odmówiła przedstawienia doc. dr hab. Marii Jędrzejewskiej do tytułu naukowego profesora.

Postanowieniem z dnia 16 sierpnia 1999 r. Prezydent RP nadał Jej tytuł naukowy profesora nauk prawnych. Była ona w Polsce pierwszą kobietą zajmującą się prawem procesowym cywilnym, która uzyskała taki tytuł naukowy. Od 1999 r. aż do przejścia na emeryturę w 2008 r. była zatrudniona na stanowisku profesora zwyczajnego w Katedrze Postępowania Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.

Maria Jędrzejewska była zawsze niezwykle aktywna w środowisku uniwersyteckim, gdzie pełniła znaczące funkcje. W latach 1976–1981 była zastępcą dyrektora, a od 1996 r. do 1998 r. była dyrektorem Instytutu Prawa Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Od 1985 r. do 1997 r. była zaś kierownikiem Zakładu Postępowania Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1975–1987 była członkiem Komisji Dyscyplinarnej dla Studentów Uniwersytetu Warszawskiego. Przez kilka lat pełniła także funkcję członka wydziałowej komisji stypendialnej. Organizowała staże i opiekowała się doktorantami z Uniwersytetu Jagiellońskiego i Wrocławskiego. Za swoją pracę zawodową i społeczną była wielokrotnie nagradzana. Otrzymała m.in. Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, nagrody Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz liczne nagrody Rektora Uniwersytetu Warszawskiego.

Dorobek naukowy prof. Marii Jędrzejewskiej obejmuje prawie 100 pozycji (monografie, rozprawy, artykuły, glosy, komentarze). Podstawowe kierunki jej badań i zainteresowań naukowych obejmowały zagadnienia: czynności procesowych, podmiotów postępowania cywilnego, postępowań odrębnych, postępowań w sprawach drobnych i prostych oraz postępowania nieprocesowego.

Problematyce czynności procesowych poświęciła przede wszystkim monografię „Wpływ czynności procesowych na bieg przedawnienia” (Warszawa 1984 r., s. 168). Monografia obejmuje w zasadzie całość związków między postępowaniem cywilnym a przedawnieniem i podobnymi instytucjami prawa cywilnego. Ma ona w znacznym stopniu charakter interdyscyplinarny. Opracowanie to uwzględnia dorobek nauki i orzecznictwa po 1964 r. w kwestii przerywania biegu przedawnienia przez czynności procesowe i choć problematyce tej poświęcona była jej wcześniejsza praca doktorska z 1965 r. – monografia z 1984 r. była całkowicie nowym i oryginalnym dziełem naukowym. W pracy tej omówiono najpierw istotę i cel przedawnienia oraz czynności procesowych. Już w tej części nie brak zagadnień spornych, które rozwiązywane są bardzo przekonująco. Następnie

omówione zostały czynności procesowe przerywające bieg przedawnienia oraz czynności wywołujące bieg przedawnienia. Praca jest starannie udokumentowana, oparta na krajowej i zagranicznej literaturze prawniczej oraz bardzo wnikliwie uwzględnionym orzecznictwie Sądu Najwyższego. Autorka krytycznie ocenia niektóre rozwiązania legislacyjne, daje propozycje co do wykładni określonych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego oraz uwagi *de lege ferenda*. Praca ta stanowi nie tylko istotny wkład do dorobku nauki procesu cywilnego, lecz także do prawa cywilnego materialnego.

Drugi główny kierunek zainteresowań naukowych prof. Marii Jędrzejewskiej stanowiła problematyka stron procesowych w postępowaniu cywilnym. Kierunek ten został zapoczątkowany pracą habilitacyjną „Współuczestnictwo procesowe. Istota – zakres – rodzaje” (Warszawa 1975, s. 288), a kontynuowany był w „Systemie Prawa Procesowego Cywilnego” z 1987 r., obu komentarzach do Kodeksu postępowania cywilnego (z 1989 r. pod redakcją J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego oraz z 1997 r. pod redakcją T. Erecińskiego z późniejszymi wydaniem), kilku glosach do orzeczeń Sądu Najwyższego oraz w dwóch cennych rozprawach: „Problemy wynikające z regulacji zdolności sądowej w kodeksie postępowania cywilnego” („Przegląd Sądowy” 1993, nr 10) i „Skarb Państwa w procesie cywilnym” („Studia Iuridica” 1994, t. XXI).

Wyrazem tego nurtu zainteresowań była przede wszystkim monografia na temat współuczestnictwa procesowego, w której zostało przeprowadzone wyraźne rozgraniczenie współuczestnictwa i wypadków wielopodmiotowości występującej w procesie. Zagadnienia podmiotów postępowania były również przedmiotem opracowań (artykułów) dotyczących interwencji ubocznej, nowych form współuczestnictwa procesowego powstałych w wyniku kodyfikacji z 1964 r., kuratorów prawa, Rzecznika Praw Obywatelskich, a także podmiotów postępowania przed Naczelnym Sądem Administracyjnym. Ostatnie prace dotyczyły problematyki zdolności sądowej.

Zainteresowania prof. Jędrzejewskiej skupiały się jednak przede wszystkim na podmiotach, których sfery prawnej dotyczy postępowanie. Przeprowadzone badania doprowadziły m.in. do nowatorskiego opracowania powstałych na tle obecnego Kodeksu postępowania cywilnego przypadków współuczestnictwa „konkurencyjnego”, wykazały przyczyny rozbieżności w ocenie wzajemnych powiązań występujących między podmiotami postępowania i dużej różnorodności ich pozycji procesowych oraz przyczyniły się do określenia istoty podmiotowości procesowej. Wyrazem tych zainteresowań są także opracowania wchodzące w skład „Systemu Prawa Procesowego”, jak również w skład dwóch komentarzy do Kodeksu postępowania cywilnego.

Problematyka podmiotów postępowania dominuje w przygotowanych przez prof. Jędrzejewską częściach obu komentarzy do Kodeksu postępowania cywilnego – dotyczy to w szczególności objaśnień do przepisów o właściwości sądów, wyłączeniu sędziego, współuczestnictwie i przekształceniach podmioto-

wych w procesie. Ponadto komentowała ona wnikliwie m.in. przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o pismach procesowych, doręczeniach, zawieszeniu postępowania oraz postępowaniu upominawczym i nakazowym. W większości są to zagadnienia stosunkowo mało opracowane w literaturze procesowej. Do zagadnień dotyczących podmiotów postępowania należy zaliczyć również artykuły: „Podmiotowy zakres postępowania przed NSA” (Księga pamiątkowa prof. Z. Resicha, Warszawa 1985), „Prokurator w postępowaniu przed NSA” (Księga pamiątkowa prof. J. Jodłowskiego, Warszawa 1989) oraz „Rzecznik Praw Obywatelskich w postępowaniu zabezpieczającym” (Księga pamiątkowa prof. E. Wengerka, Poznań 1989). Wszystkie one cechują się podjęciem kwestii oryginalnych, nieopracowanych dostatecznie w literaturze procesowej.

Trzeci kierunek zainteresowań naukowych prof. Jędrzejewskiej obejmował postępowania uproszczone i przyspieszone. Należy tu wymienić m.in. studia „Polskie modele postępowań cywilnych w sprawach drobnych i prostych” („Palestra” 1977, nr 5), „Podmiotowy zakres wymiaru sprawiedliwości (problem postępowania nakazowego i upominawczego)” („Acta Universitatis Wratislaviensis” 1990, nr 1028) oraz, po części, „Możliwości i zakres ograniczenia obowiązków sędziego” („Przegląd Sądowy” 1995, nr 1). Problematyka ta miała ogromne znaczenie w dobie dążenia do ochrony praw konsumenta i zamierzeń ustawodawcy do przyspieszenia przebiegu postępowania sądowego w tzw. sprawach bagatelnych.

Kolejny wyodrębniający się kierunek badawczy prof. M. Jędrzejewskiej dotyczył postępowania nieprocesowego. Wiodące jest tu opracowanie „Ogólne zagadnienia postępowania nieprocesowego w świetle praktyki i doktryny” („Zeszyty Naukowe IBPS” 1987, z. 25) oraz kilka opracowań dla komisji reformy prawa cywilnego. W pierwszym z tych opracowań autorka rozważała ogólne zagadnienia tego trybu postępowania rozpoznawczego i jego odrębności od trybu procesowego. Rozważania te zachowują aktualność dla wszelkich prac dotyczących reformy prawa procesowego.

Poza wymienionymi głównymi kierunkami zainteresowań naukowych prof. Jędrzejewska podejmowała również inne aktualne zagadnienia procesowe – jak przykładowo model rewizji nadzwyczajnej w sprawach cywilnych („Droit Polonais Contemporain” 1978, nr 1 i „Nowe Prawo” 1979, nr 9), czy problematyka stosunków prawnoprosesowych i przesłanek procesowych (w artykule opublikowanym w języku niemieckim „Prozessrechtsverhältnis und Prozessvoraussetzungen – zwei aus der deutschen Rechtstheorie in die polnische Lehre einwirkende Grundbegriffe”, Bielefeld 1991). Należy również odnotować jej referaty przygotowane na kongresy międzynarodowe w Gandawie, Würzburgu, Passawie i Lizbonie. Dorobek ten uzupełniają wreszcie bardzo wnikliwie opracowane komentarze do orzeczeń Sądu Najwyższego.

Podjęte tematy świadczą o rozległości jej zainteresowań naukowych i dużej aktywności zawodowej. Dorobek naukowy prof. Jędrzejewskiej jest dorobkiem oryginalnym. Wybierała ona z reguły problemy trudne, nowe, które wymagały

wielokierunkowych dociekań i stosowania różnych metod wykładni prawa. Nie unikała kwestii z pogranicza prawa procesowego i prawa cywilnego materialnego. Jej warsztat naukowy był zawsze na bardzo wysokim poziomie – rozbudowana forma dokumentacji świadczy o dobrej znajomości zagranicznej literatury procesowej – w szczególności niemieckojęzycznej. Autorka nie powtarzała przy tym obcych uzasadnień, ale starała się prezentować własne przemyślenia. Jej wywody cechuje zwartość i logiczny tok rozumowania, pozbawiony zbędnej warstwy czysto opisowej. Podkreślić wreszcie trzeba, że Jej poglądy mają z reguły znaczenie także na potrzeby praktyki prawniczej, a opracowane przez nią części Systemu Prawa Procesowego i komentarzy są często cytowane przez innych autorów.

Bez zarzutu był zawsze język, jakim prace Marii Jędrzejewskiej były pisane. Zasluguje to na szczególne podkreślenie w związku z występującymi niestety obecnie licznymi wypadkami niestaranności czy wręcz nieumiejętności posługiwania się słowem pisanym w języku naukowym, nie wyłączając prawniczego.

Dzięki tym walorom twórczości naukowej Prof. Maria Jędrzejewska zajmowała niewątpliwie znaczące miejsce wśród teoretyków postępowania cywilnego w Polsce. Znana była ona również w sferach zagranicznych, czego przejawem były jej kontakty z nauką niemiecką i bytnością na międzynarodowych kongresach procesualistów cywilnych, na które przygotowywała referaty krajowe. Jej dorobek naukowy stanowi niezaprzeczalnie wartościowy i trwały wkład w rozwój polskiej nauki postępowania cywilnego.

Poza aktywnością naukową należy podkreślić osiągnięcia dydaktyczne. Przez wiele lat prowadziła wykład kursowy dla studentów z postępowania cywilnego oraz wykłady specjalizacyjne z postępowania nieprocesowego oraz postępowań odrębnych. Prowadząc seminarium magisterskie, była promotorem ponad 100 prac magisterskich. Przez kilka lat prowadziła także seminarium doktorskie.

Maria Jędrzejewska uczestniczyła także w pracach komisji kodyfikacyjnych oraz przygotowywała opinie na potrzeby komisji sejmowych i ministerialnych.

* * *

Maria Jędrzejewska zmarła w dniu 16 maja 2018 r. Jeszcze przed jej śmiercią rozpoczęte zostały prace nad niniejszym zbiorem artykułów przygotowanych przede wszystkim przez starszych i młodszych kolegów z Katedry Postępowania Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Celem było złożenie wyrazów szacunku i podziękowania Pani Profesor za wieloletnią współpracę. W zamiarze autorów i redaktorów chodziło także o zachowanie Jej niezwykle wartościowego dorobku naukowego, opierającego się upływowi czasu i zmianom ustawodawczym. W związku z odejściem Pani Profesor ten zbiór artykułów niech stanie się wyrazem naszej wdzięczności i pamięci o znakomitym Naukowcu i Nauczycielu.

Tadeusz Ereciński, Piotr Ryłski